

Н. П. Башук,

Національний технічний університет України «КПІ», м. Київ

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

У статті розглядається поняття міжкультурного діалогу як способу інтерактивної взаємодії, основу якої становить крос-культурний контекст, розкривається його сутність, вплив культурних фонових знань на процес розуміння.

Ключові слова: міжкультурний діалог, крос-культурний контекст, фонові знання.

В статье рассматривается понятие межкультурного диалога как способа интерактивного взаимодействия, основу которого составляет кросс-культурный контекст, раскрывается его сущность, влияние фоновых знаний на процесс понимания.

Ключевые слова: межкультурный диалог, кросс-культурный контекст, фоновые знания.

The given article highlights the peculiarities of cultural dialogue as the means of cultural interaction. The latter largely depends on cross-cultural context. The essences of cultural background knowledge as well as its influence on understanding in cross-cultural communication are determined.

Key words: cross-cultural dialogue, cross-cultural context, background knowledge.

У сучасному світі в умовах інтенсивного розвитку міжнародних контактів виникає необхідність ефективної взаємодії з представниками різних лінгвокультурних спільнот в різних сферах. Саме це налаштовує нас розвивати наші здібності, брати участь у міжкультурному діалозі та вимагає переосмислення традицій та пошуку нових теоретичних засад. Саме тому питання міжкультурного діалогу набуває особливої **актуальності**.

Міжкультурний діалог є однією з основних форм взаємодії культур в загальному форматі міжкультурної комунікації. Ідея діалогу культур бере свій початок у працях Бахтіна М. М. та набуває важливого значення в гуманітарних науках. Діалог культур розглядається як сукупність безпосередніх відносин і зв'язків, які складаються між різними культурами, і включають в себе ті результати, які виникають в процесі цих взаємовідносин.

Про тісний взаємозв'язок і взаємозалежність викладання іноземної мови та міжкультурної комунікації говорить також і С. Г. Тер-Мінасова у своїй праці «Мова та міжкультурна комунікація» («Язык и межкультурная коммуникация»), яка вважає що «кожне заняття з іноземної мови – це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації, тому що кожне слово відображає іноземний світ і іноземну культуру» [6, с. 25].

Міжкультурна комунікація як дисципліна формувалась на основі різних гуманітарних наук і методів, основоположниками її були представники різних наукових галузей: лінгвістики, антропології, психології, соціології, етнології, фольклористики і т. д. В процесі їхньої спільної роботи теорії і методи цих областей змішувались, надаючи міжкультурній комунікації інтегративного характеру. Проте міждисциплінарний характер міжкультурної комунікації не виключає наявності специфічних, характерних для кожної окремої науки підходів до її дослідження. У підручнику з «Основ мовної комунікації» під редакцією Садохіна О. П. називаються три методологічних підходи до вивчення міжкультурного спілкування: функціональний, пояснювальний та критичний [2].

Згідно функціонального підходу культуру будь-якого народу можна описати за допомогою різних методів. Результатом цього підходу стала теорія комунікативного пристосування, котра стверджує, що в ситуаціях міжкультурного спілкування люди часто змінюють моделі комунікативної поведінки, пристосовуючись до моделей партнерів по спілкуванню.

Мета пояснювального підходу полягає в тому, щоб зрозуміти і описати, але не передбачити поведінку людини. Прихильники цього підходу розглядають культуру, як середовище існування людини, яке створене і змінюється завдяки спілкуванню.

Критичний підхід містить в собі багато положень пояснювального підходу, але акцент в дослідженнях міжкультурної комунікації, проведених на його основі, робиться на вивчення умов спілкування: ситуацій, оточуючого середовища і т. п. Прихильники цього підходу цікавляться перш за все історичним контекстом комунікації.

Під час міжкультурного діалогу відбувається взаємодія представників різних культур, використовується інший мовний код (для однієї із сторін – це іноземна мова), проявляються інші установки, форми поведінки і ціннісні орієнтири, які сприймаються комунікантами як відмінні від власних. І в цьому сенсі усвідомлення «чогось чужого» та «чогось іншого» набуває особливого значення.

Слід зазначити, що під час комунікації мова виступає не просто як засіб передачі інформації, але і як форма культурної поведінки. У всіх культурах присутнє прагнення встановити гарні відносини, які є безсумнівною цінністю: вибачення за грубий тон, заперечення; прояв ввічливості; адекватне використання слів визнання і вдячності. Але різні культури по-різному розуміють і цю ціль, і шляхи її досягнення. У Німеччині, наприклад, прийнято при вітанні тиснути один одному руку і, зазвичай, жінка подає руку першою. Німці також розрізняють ділові відносини і приватні інтереси, а також приймають рішення в кожній з цих сфер незалежно. Доволі часто цитується при цьому прислів'я «Dienst ist Dienst und Schnaps ist Schnaps» («Дружба – дружбою, а служба – службою»). У нас досить різняться і уявлення про час. Пунктуальність для німців є дуже важливою і запізнення є проявом недостатньої поваги до свого ділового партнера.

Перед тим, як вступати в контакт, ми оцінюємо співрозмовника, намагаємось визначити, про що піде мова. Культура впливає на вибір теми спілкування: те, що вважається правильним в одних культурах, в інших

– неприпустимо. Так, наприклад, у німців не прийнято говорити про хвороби та смерть, а також про ділові справи за межами офісу. Категорії реєстрів спілкування можуть поділятися на формальний, неформальний, нейтральний, фамільярний, інтимний.

Оцінка ефективності спілкування складається під впливом не лише мовних, але й соціокультурних факторів, оскільки культурна поведінка базується не на інстинкті, а й на знаннях і залежить від контексту.

У рамках крос-культурного контексту, як і будь-якого іншого, мова йде про зовнішній (умови спілкування, місце і час) та внутрішній (ментальний) контексти. Ментальний контекст ототожнюється зі значенням та прихованим змістом, з глибиною та багатозначністю варіантів змісту і в якості сповненого сенсу культурно-прагматичного простору комунікації є інтегральним початком фонових знань. Даний тип контексту представляє систему засобів і ціннісних орієнтирів, які використовуються для вираження намірів, установок, прагнень і національних пріоритетів у вигляді концептів, які формують і активізують необхідні способи їхнього мовного вираження.

Міжкультурний діалог слід розглядати як спосіб інтерактивної взаємодії, опосередкований мовою, основу якої становить крос-культурний контекст. Даний контекст включає в себе сукупність знань, систему орієнтирів і стратегій поведінки, які складаються в результаті порівнянь і ведуть до взаємопорозуміння або його відсутності між представниками різних культур.

У процесі спілкування в умовах міжкультурного діалогу прослідковується співвідношення мовних структур з культурними і суб'єктивними факторами на основі аналізу і реконструкції латентних механізмів сприйняття контексту іншої культури. Розуміння настає лише тоді, коли у відповідності зі своїми знаннями про світ реципієнт сприймає ситуацію, тобто має уявлення про всі варіанти, які характеризують метакомунікативний рівень комунікації.

Розуміння крос-культурного контексту – це процес, спрямований на:

- а) розпізнавання, сприйняття, декодування значень та змісту, їхню інтерпретацію;
- б) оперування образами, представленими в когнітивній свідомості, аналогічні тим, які має в своєму розпорядженні представник іншої лінгвокультурної спільноти;
- в) формування якісно нових і релевантних знань за допомогою іноземної мови як інструмента пізнання [7, с. 66].

Адекватність спілкування і досягнення взаєморозуміння обумовлені наявністю не лише мовних, але й фонових знань. Звідси випливає, що першою необхідною умовою розуміння є релевантність культурних фонових знань як основи міжкультурного діалогу і способу орієнтації по відношенню до іншої культури. У вітчизняному мовознавстві питання про фонові знання вперше більш детально розглядалися у праці Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова «Мова та культура» («Язык и культура»). У ній фонові знання визначаються як «загальні для учасників комунікативного акту знання». Іншими словами, це загальна для комунікантів інформація, яка забезпечує взаєморозуміння при спілкуванні. Саме країнознавчі фонові знання мають велике значення в процесі викладання іноземних мов [1].

Не зупиняючись на загальновідомій типології фонових знань, ми зазначимо лише ті з них, які мають першочергове значення для розуміння:

1) етнокультурні знання про базову особистість носія мови як представника конкретної лінгвокультурної спільноти (менталітет, особливості світосприйняття, стереотипи, ціннісні орієнтири), джерелом яких виступають значення та зміст, закладені в різних типах дискурсів;

2) культурно-прагматичні знання, які мають всі члени певної етнічної і мовної спільноти, і які невідомі представникам іншої культури (модус поведінки і способи їхнього вираження – мова повсякденної поведінки, або норми поведінки, форми мовного етикету, які відповідають різним мовним ситуаціям);

3) актуальні фонові знання про культурну схожість і відмінності в крос-культурному контексті, виявлені на основі загальних характеристик і специфіки культурних універсалій і стандартів. Другою умовою взаєморозуміння є моделювання стилю спілкування у відповідності з уявленнями про іншу культуру. Очевидно, що емоційно-чуттєве відношення студента до різних фактів культури теж може бути різним. Факт чужої культури може викликати неприйняття, зацікавленість, захоплення чи сприйматись нейтрально. Встановлено, що матеріал (а це відноситься і до фактів культури), який засвоюється неформально і викликає певні емоції, запам'ятовується набагато краще. Викладач же повинен бути готовий до різної реакції студентів на певні факти культури.

Фонові знання не є стабільними, вони постійно змінюються. Те, що ще вчора було всім відомим, перестає бути актуальним. Так, наприклад, до 1989 року існувало дві німецькі держави: ФРН та НДР. В ФРН загальновідомими були такі поняття, як *der Bundestag*, *der Bundesrat*, *die Wehrmacht*, *der Verfassungsschutz*, в той час як в НДР існували такі поняття, як *die Berliner Mauer*, *die Volkskammer*, *der Volksrat*, *die Volkspolizei*, *die Volkarmee*, *die Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (die SED)*, *der Staatssicherheit(Stasi)*. Після об'єднання двох німецьких держав зникли поняття, які були типовими для політичного життя НДР і навіть повернулася колишня назва міста *Chemnitz* для *Karl-Marx-Stadt*. Досить гарно прослідковуються всі ці зміни, які відбувалися на території колишньої НДР в перші місяці після об'єднання Німеччини у фільмі «*Good bye, Lenin!*» *Вольфганга Беккера*. Саме цей фільм допомагає студентам зрозуміти текст у німецькому підручнику «*EM. Brückenkurs*» про двох чоловіків, які розпочали свою світову подорож на велосипедах в останні дні існування НДР в 1990 році, а повернулися майже через п'ять років.

Отже, іноземна мова, будучи засобом комунікації, відображає особливості світогляду, етнічних та культурних цінностей, а також норми поведінки, які є характерними для даної мовної спільноти. Усвідомлення себе в контексті іншої культури має на увазі такі якості як відкритість, толерантність, готовність вступити в контакт.

Йдеться про необхідність формування емпатичних здатностей, котрі забезпечують пізнання власної та «чужої» перспективи, а також її зміни чи прийняття перспективи іншого в інтересах взаємопорозуміння. При цьому емпатія розглядається як невід'ємна риса особистості, в якій переплітаються готовність до активного спілкування з представниками іншої культури, відкритість, свобода від упереджень та вміння пристосовуватись.

Література:

1. Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 248 с.
2. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации. Учебник для вузов / Под ред. А. П. Садохина / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 352 с.
3. Садохин А. П. Теория и практика межкультурной коммуникации / А. П. Садохин. – М. : Юнити-Дана, 2004. – 271 с.
4. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Воронеж : Истоки, 1996. – 237 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур / С. Г. Тер-Минасова. – М. : АСТ. Астрель. Хранитель, 2007. – 286с.
6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. (Учебное пособие) / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
7. Фурманова В. П. Межкультурный диалог и дискурсивные стратегии взаимопонимания / В. П. Фурманова // Тезисы докладов международной научно-практической конференции «Иностранные языки в диалоге культур: политика, экономика, образование» Саранск: Издательство Мордовского университета, 2009. – 272 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://window.edu.ru/resource/413/67413/files/conference_fld_material_issued.pdf